

Trianon és a Nékám-kincsek

Prof. dr. Nékám Lajos (1868. június 4. – 1957. január 29.), bőrgyógyász, tanszékvezető, rektor, államtitkár, a Magyar Dermatológiai Társulat alapítója és első elnöke emlékezetére

Megszoktuk a sietséget, gyorsaság jellemzi éle-tünk minden területét, orvoslást, emberek közti kapcsolatokat. Az új megközelítések, kezdeményezések nagy része olyan gyorsan zúg el mellettünk, mint az alacsonyan szálló repülőgép. Vannak azonban értékek, melyeket a rohanás dörejével nem írhatunk le. Ilyen lehet például egy életmű megítélése, mert egy befejezett munkát éppen az állandóság, az időben és térben rögzített és jól kijelölt pontok és eredmények mutatnak be. De valóban kitűzünk-e ilyen célokat?

Amikor 2004-ben megtisztelő feladatul megkaptam a Bőrgyógyászati Klinika igazgatását, akkor ebben az új feladatkörben Nékám Lajost választottam távoli, ismeretlen mesteremnek. Miért? Íme, az eredmények vázaltszerű felsorolása, melyekben, bár a bevezető gondolatokban a gyorsaságról beszéltem, itt nem gyors, hanem lehetőleg pontos akarok lenni, és szándékaim szerint őszinte és hiteles is.

Ma úgy ítélem meg, hogy életművének legnagyobb tanulsága a humanizmus. Általában és orvosi értelemben is. Gyógyította és tisztelte az embert, akit látnia kellett az első világháború szörnyűségei között, majd a Monarchia széthullását követő, gerinctörő küzdelmeiben. Hazák, családok, emberi és kulturális kapcsolatok veszttek el, de ő meglelte a biztos pontot, az alkotás nemes feladatát: a gyógyítást és ami már órá jellemző, a gyógyítás budapesti intézményrendszerének megteremtését.

A második világháború számára is személyi tragédiát hordozott: elvesztette felnőtt fiát. A háború utáni szakmai közéletben már nem vett részt. Sokféle kincset hagyott ránk: a felújított, európai szintre emelt klinikát, tanítványokat, bőrgyógyászati oktatást, a hazai szakorvos-

Nékám Lajos

képzés és szakvizsga bevezetését, ismereteket, Európában is unikális ösnyomtatványokat, éremgyűjteményt, képgyűjteményt – ma mégis egy különleges hagyatékot szeretnénk bemutatni, mely nehéz történelmi időkben meghozott súlyos rektori döntések eredményeként keletkezett, és maradt az utókorra.

Tanszéki búcsúbeszédében, melyet 1938-ban tartott, azt mondta: „Napról napra morzsolódik az élet, és az elmúlás jegyét róla csak az önzetlen munka törli le.” Nékám Lajos életművére az idő nem ütötte rá az el-

mulás és a felejtés pecsétjét. Gyors a világ, de van megállás: tisztelgés egy megbecsült, nagy orvos életútja előtt, szellemi emlékművénél.

*

Nékám Lajos 1868. június 4-én született. Az orvostudományhoz való vonzódása nem véletlen: édesapja orvos, egyetemi tanár, a bölcsészettudományi kar egykori dékánja. Tanulmányait tizenhat éves korában kezdte, és már huszonegy évesen, 1889-ben orvosdoktorrá avatták. Negyedéves orvostanhallgató korában gyakornok volt Fodor József Közegészségtani Intézetében. 1890-ben, 22 évesen tanársegédként dolgozott Pertik Ottó Kórszövettani Intézetében, majd alorvosként a Fővárosi Bakteriológiai Intézetben – amelynek később négy éven át az igazgatója volt. Neve több más intézményhez is fűződik: rendelt a régi János Kórházban, főorvosként tevékenykedett a Dolog utcai Kórház Bujakórtani Intézetében; ez utóbbi állása mellett a II. sz. Belklinikán külön bőrgyógyászati részleget látott el. Külföldön számos országban folytatott tanulmányokat: Párizsban, Londonban, Itáliában, Oroszországban, Portugáliában, Spanyolországban, Európa leg-

nevesebb bőrgyógyászati klinikáin, így Bécsben, Kaposi, Riehl és Neumann intézeteiben.

31 évesen, 1889-ban magántanárrá habilitálták, majd Schwimmer Ernő halálát követően kinevezték a budapesti Orvostudományi Egyetem Bőr- és Nemikórtani Tanszékének élére. A bőrgyógyászat és az egyetem iránti elkötelezettsége valójában ekkor mutatkozott meg. Nagy érdeme, hogy a tanszékot elhelyezte a régi sebészeti klinika épületében – olyan átalakításokat végrehajtva, amelyek az intézményt a világ akkori legmodernebb szakklinikái közé emelték. Művészetet kedvelő ember lévén – hosszú

évekig alelnöke volt a Képzőművészeti Társulatnak is – a klinika falait neves festők műalkotásaival tette egyedivé. Munkája nehézségét fokozta, hogy a dermatológia – mint tudományág – ekkor még gyerekcipőben járt, az egyetemen sem volt kötelező tantárgy. 1905-ben nyerte el a rendkívüli tanári címet, és kezdte meg a klinika feújítását.

1914-ben első ízben ő végzett Magyarországon szűrővizsgálatokat a gombás betegségek járványszerű elterjedésének megakadályozására. 1916-ban elsőként lett kormánybiztos a „Nemibajok ügyében”. Felfogása szerint „mindenki szabadon rendelkezhet a testével mindaddig, amíg ebből kár nem keletkezik”. Fontosnak tartotta az egyetemleges népgondozást, valamint azt, hogy a terápiát meg kell előznie a profilaxisnak – „hogy a nemi élet legalább a közérdek által megszabott határokon belül veszélytelené és altruisztikussá váljék”. Szintén úttörő munkának számít, hogy elsőként létesített a klinikán külön rendelést homoszexuálisoknak. Az orvostudomány és a művészetek mellett szinte mindenre nyitott volt: 1930/31. évi rektori beszédében például a hazai szifilisz történelmi befolyását tárgyalta.

Megalapította a Collegium Medicumot, amelyben a tehetséges, de hátrányos anyagi helyzetű orvostanhallgatók ingyenes étkeztetésben részesültek, és tandíjmentes nyelvtanfolyamokon vehettek részt. Az első világháború

Az 1935-ös budapesti IX. Bőrgyógyászati Világkongresszus hazai szervezőbizottsága. Középen Nékám Lajos, a konferencia elnöke, bal oldalán mögötte mosolyog Rothman István, a konferencia főtitkára, majdani chicagói egyetemi tanár

után a Rockefeller Alapítványoktól szerzett anyagi támogatást – külföldi ösztöndíjakra, klinikai felszerelésekre, szakmai kiadványok beszerzésére.

1928-ban megalapította a Magyar Dermatológiai Társulatot, amely – tízévi elnöksége alatt – komoly nemzetközi tekintélyt szerzett. 1930-ban, a 8. International Congress for Dermatology alkalmával a bőrgyógyászok vezető nemzetközi szervezete, az ILDS, a 11 tagú International Committee for Dermatology tagjává választotta. Egyidejűleg ezen a koppenhágai ülésen döntés született arról, hogy a 9. bőrgyógyászati világkongresszust Budapesten rendezzék meg. Ezen 44 országból 735 bőrgyógyász vett részt. A kongresszus elnöke Nékám Lajos, főtitkára Rothman István volt. Utóbbi a második világháború előtt Chicagóba kapott ösztöndíjat, majd a Chicagói Egyetem tanszékvezetőjeként a dermatológiai kutatás megalapítójaként tisztelik. A rendezvényt követően – főként külföldi tudományos munkatársak közreműködésével – megjelentette az akkori idők legnagyobb számú klinikai esetét feldolgozó dermatológiai atlaszt, a Corpus Iconum Morbum Cutaneorumot. A kiadvány három kötetében a 4566 ábrát 566 munkatárs bocsátotta rendelkezésére.

A hazai bőrbetegségek előfordulásáról szóló

statisztikát is elsőként ő készítette. Negyven éven át, 1889–1938 között volt a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bőr-és Nemi-kórtani Klinikájának igazgatója. 1930/31-ben az egyetem rektora. Tanszéki működése alatt magyar orvosgenerációk sok ezernyi tagját tanította, tanítványai közreműködésével számos tudományos munkát publikált – itthon és külföldön. Közel 120 szakmai munkája foglalkozik a bőrgyógyászattal. Működése alatt tekintélyt, nemzetközi hírnevet és megbecsülést szerzett a magyar bőrgyógyászatnak. Több külföldi dermatológiai társulat választotta tiszteletbeli vagy levelező tagjává.

Huszonégy éven át tagja és elnöke volt az Orvosi Könyvkiadó Társulatnak, hosszú éveken át elnöke az Orvostudományi Központi Könyvtárnak.

Két fia született, közülük az idősebb, Sándor, jogász lett, Lajos, a fiatalabb, orvos.

1957. január 29-én, 89 éves korában hunyt el.

Végül néhány – ma is időtálló – idézet tőle: „Olyan a szellemünk, hogy egyedül a kultúrától, de csak az igazi kultúrától, nem hiúságunk vagy ábrándjaink kultiválásától várhatunk támogatást.”

*

Nem állhatom meg, hogy egy személyes emlékről ne szóljak. Orvos édesapám gyakran mesélt Nékám Lajosról, a tanárról. Mosolyogva mesélte, hogy a gyengén felkészült diákoknak a csapra mutatott egy rossz válasz esetén.

Ugyanis az az anekdota keringett róla, hogy valamelyik hallgató úgy felbőszítette, hogy fejét a vízcsap alá tartotta enyhülésként. Igaz volt-e ez a történet, ma már nem érdekes, de annyi megmaradt belőle, hogy a diákok inkább tanultak, mintsem ilyen helyzetbe hozzák professzorukat. Hja, akkoriban még hatottak az ilyen módszerek... de erről mindannyian tudnánk mesélni.

2007-ben, Nékám Lajos halálának 50. évfordulóján mint a Magyar Dermatológiai Társulat elnöke emléktáblát alapítását kezdeményeztem (Balázs József Tamás munkája), mely ma a hazai bőrgyógyászat legmagasabb szintű elismerése azon kiváló bőrgyógyászoknak, akik különösen sokat tettek a szakma fejlődéséért. Eddig 4 díj került kiosztásra: Stephania Jablonska, Otto Braun-Falco (2007–2008), Stephen Katz (2009) és Georg Stingl (2011) professzorok részére.

Az egyetem nagyszombati birtokait, az Egyetem Alapot az első világháborút követően Csehszlovákiához csatolták. A nemzetközi szerződések alapján megkötött vagyoni egyezségek később, Nékám Lajos rektorsága idején zárultak le, melynek alapján az egyetemet valamelyest kártalanították. Nékám Lajos rektor ezüsttömbök formájában vette át a birtokok után megítélt összeget, és kora legkiválóbb mestereivel készíttetett az egyetem címerével ellátott 800 darabból álló étkészletet és teákészletet, az inflációs időkben az értékek megőrzése céljából.

Nékám Lajos: *A Budapesti Bőrklínika története* című könyvéből merítve, megpróbáltam volna dokumentumokat készíteni ezekről is egy Nékám Lajosnak tisztelgő jubileumi emlékelőadáshoz, de a Semmelweis Egyetemen nem találtam nyomát. Annyi minden elveszett, széthordta a háború, a politika és az enyészet, ma már csak töredékét találjuk a Nékám által a klinikán és az egyetemen összegyűjtött javaknak, félő

volt, hogy ezek is erre a sorsa jutottak. Csekély reménnyel kecsegtetett, hogy a rektori hivatal 1930/31-ben nem az Üllői úton, hanem az Egyetem téren működött, amely ma a háború után kettéválasztott Pázmány Péter Tudományegyetem másik felének, az ELTE vezetőségének ad otthont. És valóban: a ma már felbecsülhetetlen értékű ezüstkészlet túlélte a második világháborút, megőrizték a Pázmány Péter, majd az ELTE vezetői a legnehezebb körülmények között is.

A különleges ezüstkészletet a Pázmány Péter Tudományegyetem címere díszíti. Teljesült az egyetem rektorának, Nékám Lajosnak célja, ma felbecsülhetetlen eszmei értéket jelent mindannyiunk számára.

*

Nékám Lajos professzor maradandó tetteinek „összefoglalása”:

Amerikai Vöröskereszt, egyes külföldi követések és, a Rockefeller Alapítvány támogatásának elnyerésével sokat tett a tanszékekért, és az akkori pénzügyminiszter, Bud János segítségével jelentős pénzügyi segítséget sikerült kiesszközölnie a budapesti orvoskar intézeteinek rekonstrukciójára.

Két új tanszék, a radiológiai és urológiai tanszék felállítását segítette elő.

Újraszervezte a kommün után szétzilálódott Kari Könyvtárat, melyhez Tóth Lajos államtitkártól 300 millió papírkorona évi, a Rockefeller Alapítványtól pedig mintegy 15 000 dolláros támogatást tudott megszerezni. E segítséggel sokat tett az első világháború alatt elmaradt külföldi szakirodalom visszamenőleges pótlásáért, és sok régóta járó szakfolyóirat évfolyamainak kiegészítéséért.

A kari arcképcsarnokot 12, legjobb művészek-től származó olajfestménnyel gazdagította egy, a tanszékvezetők által összeadott alaptól. A rektori fogadószobát bebútoroztatta, kézi könyvtárt és 600 darabból álló éremgyűjteményt adományozott az egyetemnek.

Ezüst íróasztal-készletet és 800 darabból álló ezüst teaszervizt biztosított a rektori hivatalnak, ami az inflációs időkben értékmegeőrző lépés volt.

Elkészíttette a jogi kar alapítói, Lippay és Lósy esztergomi érsek bronzszobrát. Tizennégy ún. szimbolikus szobrot állíttatott a központi épületben.

A háborúban elesett orvosok és hallgatók emlékét egy háromalakos emlékművel örököztette és őrizte meg.

Diákkórház, a Menza Medica és a Collegium Medicum felállítása fűződik nevéhez. Német, angol, francia esti nyelvtanfolyamokat indított. Százalékos díjvisszatérítést kezdeményezett a tanulmányi eredmények arányában.

A Diákkultúrház megtervezése, segélyegyletek ingyen tankönyvvél való ellátása, a pályadíjak kiírása és jutalmazása és egy 65 000 koronás alapítvány létesítése jelzi a fiatalok segítése és nevelése iránti elkötelezettségét.

Minden olyan hozzá forduló tehetséges fiatal, akit a numerus clausus sújtott, felvetetett az egyetemre.

Megszervezte az itt tanuló amerikai orvostanhallgatók kapcsolatát az anyaországgal: fél évente rendszeres jelentéseket küldtet róluk az American Medical Association számára.

DR. KÁRPÁTI SAROLTA
bőrgyógyász, Budapest